

JEGETS NYE MANIFEST – EN LITTERATURHISTORISK PSYKOANALYSE AF VITA ANDERSEN OG ASTA OLIVIA NORDENHOF

BA-PROJEKT | LITTERATURVIDENSKAB |
BA-STUDIEORDNINGEN 2005 | 22 NS.

MARIE KUDAHL HVOLBÆK

ABSTRACT

In *Vidnesbyrd fra Velfærdsstaten*, the literary scholar and critic Tue Andersen Nexø argues that within the last few years of Danish poetry, something has shifted in the way the self is portrayed accordingly to the subject's surroundings (the social state, the 'real', political framework of the established society). From the political poetry of the 1970's, that contextualizes the self as a 'core' within the social system and its' ideologies as a binary opponent, there has been a 'social turn' in the depiction of the real, that contextualizes the self in the scattered ruins of these ideologies and the run-down social institutions of the capital state. In light of this turning away from the modern literary dictum "self-realization-to-sociality", Nexø argues the possibility of yet another social turn. His argument is founded in the analysis of Asta Olivia Nordenhofs poetic work, *det nemme og det ensomme*, pub. 2013. Nexø finds, that the self in Nordenhofs poetry is *already* beyond the notion of "self-realization-to-sociality", and argues, that contrary to the self in modern literature in the 1960's, the self seems to have no 'core'. By introducing Jacques Lacans psychoanalytic strategies in a historically contextualized reading of the new representation of the self, primarily in context of Lacans theories of the Real, the Imaginary and the Symbolic, it is possible to explore and expand on Nexø's notion of a new social turn. To historically contextualize Nordenhofs representation of the self, this analysis will include a Lacanian analysis of Vita Andersens *Tryghedsnarkomaner*, pub. 1977, in order to compare the relations between the socialized self intertextually.

JEGETS NYE MANIFEST –

EN LITTERATURHISTORISK PSYKOANALYSE AF VITA ANDERSEN OG ASTA OLIVIA NORDENHOF

INDHOLD

1.0 REDEGØRELSE

1.1 KONTEKST FOR OPGAVEN | s.2

1.2 RECEPTIONSHISTORIEN | Det sansendes ophav | s.3

1.3 DET NYE MODUS | At fremstille virkeligheden | s. 5

1.4 DIGTERJEGET OG LACANS TRE ORDENER | s. 7

2.0 ANALYSE

2.1 VELFÆRDSSTATEN SOM JEGETS MODSTANDER | Læsning af *Tryghedsnarkomaner og det nemme og det ensomme* | s. 8

2.2 FORBRUGERSAMFUND | Det begærende jeg | s. 11

2.3 DYRENE | Symboler og det imaginære | s. 14

2.4 JEGETS OPHAV | s. 16

3.0 KONKLUSION | s. 19

4.0 PERSPEKTIV | s. 22

LITTERATURLISTE | s. 24

1.0 REDEGØRELSE

1.1 KONTEKST FOR OPGAVEN

Der har i 2010'erne været en ualmindelig stor interesse for skønlitteratur i Danmark, navnlig poesi. Da Yahya Hassan i 2013 udgav sin digtsamling *YAHYA HASSAN*, solgte den mere end 120.000 eksemplarer, og satte ny rekord for en debutantudgivelse. Lignende høje salgstal er ikke set siden Vita Andersen udgav sin debutsamling *Tryghedsnarkomaner* i 1977. Mange paralleller er blevet trukket fra 1970'ernes bekendelseslitteratur til 2010'ernes henvendelseslitteratur¹.

Hovedargumentationen for sammenligningen består i det selvbiografiske element, der findes i begge litterære strømninger, samt det privatpolitiske aspekt, som værkerne udlægger. Der er dog nogle markante forskelle. Særligt er den sociale orden en faktor, som værkerne forholder sig forskelligt til. Det, der skaber ulykke og modstand for bekendelseslitteraturens digter-jeg, er et patriarkalsk undertrykkende velfærdssamfund, som (kvinde)kroppen og sindet må frisætte sig af. I henvendelseslitteraturen opleves både kroppen og patriarkatet fragmenteret.²

Allerede i midten af 1990'erne startede den vending i dansk litteratur, der behandler det sociale og institutionaliserede menneske i et modus, kritikeren og litteraturforskeren Tue Andersen Nexø kalder fakticitet uden fakta³. Det er et modus udledt af velfærdsstatens udvikling fra et ensartet system til et fragmenteret net af nedslidte institutioner. Nexø bruger i øvrigt Ove Kaj Nielsens begreb "selvrealisering-til-fællesskab"⁴, som historisk kontekst for den sociale vending.

¹ Begrebet er lånt og omskrevet fra Lilian Munk Rösing, s.33: "I de seneste år har nye markante stemmer meldt sig i den danske lyrik. Stemmer, der synes at være henvendte, insisterende, mere eller mindre aggressive, at have et ærinde. Poesien er blevet politisk [...] det er også fordi den er blevet mere vred, mere henvendt [...]", *Vi taler til jer! En udstilling om tiltalen i dansk samtidspoesi*, Albertslund Bibliotek 2015.

² Jf. Tue Andersen Nexø, "Vidnesbyrd fra Velfærdsstaten", Arena Monografi 2016

³ s. 106,107: Med Richard Walshs begrebsapparat fra "The Rhetoric of Fictionality" (2007) definerer Nexø fakticitetsbegrebet som "dels nødvendigheden af det, Walsh kalder "identifikation af referencen" – at vi altså ikke bare finder det meningsfuldt, men også er i stand til at afgøre hvilke personer, begivenheder og fænomener, udsagnet henviser til – dels af, at vi er optagede af udsagnets "informative implikaturer", dvs. at vi ud af udsagnet føler os i stand til at udlede et sæt af konkrete informationer om de ting, der henvises til. [...] Analyseret ud fra Walshs distinktioner kan teksten altså hverken placeres som fiktiv (...) eller som faktisk". (Referencen til det faktiske er relevant for forståelsen af tekstens hensigt, men skaber ikke samtidig "informative implikaturer".), Tue Andersen Nexø, "Vidnesbyrd fra Velfærdsstaten", Arena Monografi 2016

⁴ Grundlagt af Villy Sørensens kulturradikale tanker om litteraturens rolle som det fremgår af "Digtere og Dæmoner" fra 1959, der institutionaliserede 1960'ernes modernes litteratursyn, og som kontrasterer det kerneområde som 'den sociale vending' beskriver, s. 22-24, Tue Andersen Nexø, *Vidnesbyrd fra Velfærdsstaten*, Arena Monografi 2016

I konteksten af velfærdsstaten som et fragmenteret system skriver nyere forfattere som Bjørn Rasmussen, Lars Skinnebach, Olga Ravn og Asta Olivia Nordenhof (m.fl.). Man kunne udnævne Skinnebach som en slags ophav til den henvendelseslitteratur⁵, som særligt Nordenhof udøver. Hendes digtsamling *det nemme og det ensomme*⁶ vandt stor anerkendelse, og blev ligefrem udnævnt som en slags ny modus i dansk poesi⁷. Her taler et træt men 'lykkeligt ulykkeligt' jeg, som konfronteres med sin egen udsathed i velfærdsstatens små systemer, men leder efter sammenhæng og fællesskab i nye kontekster.

Denne opgave vil først og fremmest se nærmere på forholdet mellem det, der herfra vil blive refereret som henvendelseslitteratur, med Nordenhofs *det nemme og det ensomme* som primær kilde, og 1970'ernes bekendelseslitteratur, med Vita Andersens *tryghedsnarkomaner* som litteraturhistorisk sammenligningsgrundlag. I læsningen af Nexøs analyse af jegets forståelse af sig selv i (og som) en social konstruktion (og i forlængelse af denne analyse), er der nogle specifikke sammenhænge med Lacans psykoanalytiske begreber. Særligt interessant er det at sætte Nexøs analyse af det sociale jeg i sammenhæng med Lacans spejlstadie-begreb, og herfra den imaginære og symbolske orden, med det formål at kunne definere nogle specifikke forskelle på de to værker, jf. de respektive værkers relation til den imaginære og symbolske orden. Her anvendes Lacan som led i en undersøgelse af, hvad det er for et udsat jeg, der taler i hhv. *Tryghedsnarkomaner* og *det nemme og det ensomme*. Undersøgelsesresultaterne sammenholdes med Tue Andersen Nexøs tese om endnu en ny social vending i dansk litteratur.

1.2 RECEPTIONSHISTORIEN | Det sansendes ophav

I 2004 udgav Lars Skinnebach sin debutsamling *I morgen findes systemerne igen*. Receptionen af værket var overbevisende skeptisk overfor værkets intentioner og sprogbrug⁸. Værket afviger fra

⁵ Både Lilian Munk Rösing og Tue Andersen Nexø vurderer *I morgen findes systemerne igen* som et ophav til den henvendelseslitteratur der er opstået i 2010'erne.

⁶ Asta Olivia Nordenhof, *det nemme og det ensomme*, Basilisk 2013

⁷ Elisabeth Friis, <https://www.information.dk/kultur/2014/01/generation-etik>

⁸ s. 35-36: "Anmelderne var ligefrem forargede. Niels Lyngsø mente i Politiken, at påstanden om digtproduktion som en undertrykkende luksus var helt uden poetisk kvalitet [...]" Lilian Munk Rösing, *Vi Taler Til Jer! En Udstilling Om Tiltalen i Dansk Samtidspoesi*, Albertslund Bibliotek, 2015

1990'ernes minimalistiske prosa i form, og i indhold "repræsenterer [Lars Skinnebachs digte] et særligt oprørsk kritisk engagement i en sanselig registrering af velfærdsstatens skyggesider og skrøbelighed. Digtene forsøger at diagnosticere samfundets effekt på det senmoderne menneske. På den vis eksemplificerer Skinnebachs værker den markant ambitiøse, samfundsdebatende samtidslitteratur, der har præget de seneste års nye danske litteratur."⁹ Skinnebachs digtning beskrives hos Lilian Munk Rösing¹⁰ som en indledning til den "stadig gældende bølge i dansk lyrik, hvor digterjeget medtager hele sin erfaringsverden i digtet"¹¹, og har den både blide og vrede henvendelse til læseren som modus. Tue Andersen Nexø beskriver digtene som "en flimmer af situationer", der både udtrykker skepsis for velfærdsstaten og for det følsomme, stemningsfulde jeg, en lede ved de scripts¹², som alle situationer og sansninger er gennemsyret af¹³.

Lignende fortolkning af det omkringværende velfærdssystem i jeget ses hos Asta Olivia Nordenhof. "At insistere på poetisk, konkret sansning bliver i sig selv en politisk kritik, af politikens konventionelt mere abstrakte sprog"¹⁴, skriver Rösing blandt andet. Nexø skriver: "... *det nemme og det ensomme* er ikke et stykke terapeutisk litteratur. Digtene jeg søger ikke at lægge en hård fortid bag sig. Hun insisterer snarere på et liv, der ikke indbefatter at være et sundt, velfungerende, harmonisk menneske. Hun insisterer på en eksistens, der hverken kan eller vil passe ind i officielt sanktionerede forestillinger om det gode liv. Faktisk modstiller digtene igen og igen et større samfund og dets institutioner, som fremstår abstrakte og uden blik for alle de, der

⁹ cand.mag. Susannah Larrabee Sønderlund, iBureauet/Dagbladet Information, http://www.forfatterweb.dk/oversigt/zskinnebach00/print_zskinnebach00

¹⁰ Lilian Munk Rösing, *Vi Taler Til Jer! En Udstilling Om Tiltalen i Dansk Samtidspoesi*, Albertslund Bibliotek, 2015

¹¹ s. 36, "Skrøbelige Voldsmænd", Lilian Munk Rösing, *Vi Taler Til Jer! En Udstilling Om Tiltalen i Dansk Samtidspoesi*, Albertslund Bibliotek, 2015

¹² Nexøs begreb

¹³ "Den dårlige bismag i *I Morgen Findes Systemerne Igen* er udtryk for den stemning der knytter sig til bevidstheden om sine egne stemningers socialitet. Det er leden ved at opdage, at den stemning og de følelser, der fylder én i øjeblikket, og følgelig også er en selv – [...] [følelserne] er pånødet en udefra. Hvorfra? I sidste instans systemerne. [...] Hvis de følelser, der knytter sig til vores tætteste og nærmeste relationer synes påduttet os udefra, af de situationer, vi deltager i [...] – hvordan så tale til dem, der står en nærmest uden samtidig at føle, at både de og en selv bare er positioner i følelsernes diagram?" s. 141 -142, Tue Andersen Nexø, *Vidnesbyrd fra Velfærdsstaten*, Arena Monografi, 2016

¹⁴ s. 39, Lilian Munk Rösing, *Vi Taler Til Jer! Er Udstilling Om Tiltalen I Dansk Samtidspoesi*, Albertslund Bibliotek 2014

ikke passer ind, med en helt nær og skrøbelig hverdag, hvor lykken kan flamme op i de allermindste ting”.¹⁵

Iflg. Søren Kassebeer, litteraturredaktør på Berlingske Tidende, er Yahya Hassan den største sensation indenfor dansk digtning siden Vita Andersen: ” [Digtene] er skrevet i et sprog, som næsten minder om prosa. Det vil sige, du kan læse dem uden nogensinde at have læst et digt før. Du kan umiddelbart afkode, hvad der står - det kræver ikke nogen særlige forudsætninger. Det er sådan en klar tekst, som rammer helt rent”. Og værkerne er nemme at sammenligne: det ’taler rent’ fra et sted i underklassen om de konkrete problemstillinger, som forekommer der, og de bryder begge tabuer, siger ting man ellers ikke må sige i et generelt, inkluderende sprog. Begge værker har også den fordel at være yderst relevante i den tid de er udgivet i. Vita Andersen skrev om kvindefrigørelse (eller fangenskab) i en tid, hvor rødstrømperne havde sejrstog. Som hun selv har udtalt, er værket dog ikke ment som et rødstrømpemanifest, men ”et skrig – ikke bare mit eget skrig, men alle kvinders skrig”¹⁶.

Nordenhofs generation er blevet defineret som Generation Etik¹⁷, genren er blevet defineret som autofiktion, bekendelseslitteratur med rødder i 1970’ernes skønlitterære agenda, ”aktionslyrik”¹⁸. Grundlaget for alle disse definitioner ligger i sidste ende i den instans, at værkernes jeg repræsenteres som en autofiktiv størrelse, hvis motivation for at formulere et værk er stærkt politisk og inderligt i den forstand, at der formidles fra et privat erfaringsgrundlag, hellere end et teoretisk.

1.3 DET NYE MODUS | At fremstille virkeligheden

¹⁵ s. 168, Tue Andersen Nexø, *Vidnesbyrd fra Velfærdsstaten*, Arena Monografi, 2016

¹⁶ Interview med Else Sander, Ekstra Bladet 1977

¹⁷ Elisabeth Friis, <https://www.information.dk/kultur/2014/01/generation-etik>

¹⁸ Kamilla Löfström, specifikt om Nordenhof, grundet hendes blog og Facebookprofil, kritiseret i *Dansk Samtidslyrik* af Michael Kallesøe Schmidt: ”Anskuet på den måde er alle forfatterskabets tekster handlinger, hvorfor man i forlængelse af Löfström kunne kalde dem ”aktionstekster”. Det begreb forvirrer dog mere end det gavner, da det rammesætter forfatterskabet som aktivistisk og derved underprioriterer den mere skrøbelige, private henvendelsesform, man også finder på bloggen. I stedet bør man opfatte forfatterskabets palet af udsigelsespositioner som en række udgangspunkter for kommunikation og selvkonstituering med forskellige mediale, generiske og stilistiske potentialer”.

Der har siden 2013, da Asta Olivia Nordenhof og Yahya Hassan udgav deres respektive digtsamlinger, været diskussion om værkernes eksistensberettigelse. En af de seneste bidrag til analysen er Tue Andersen Nexø's *Vidnesbyrd fra Velfærdsstaten*¹⁹, der gennemgår det, Nexø betegner som 'den sociale vending' i dansk litteratur, en tendens han tillægger både prosa og poesi fra midten af 1990'erne. 'Den sociale vending' er et begreb, der dækker over fremstillingen af et skønlitterært jeg, hvis modus i den grad er skeptisk over for velfærdssamfundet:

"I de sidste tyve års litteratur fremstilles velfærdsstaten ikke som en velfungerende maskine, der i sin teknokratiske iver ender med at begå eksistentielle overgreb på den enkelte. Den fremstilles i stedet som et sæt af luftige og uvirkelige idealer, der ikke længere formår – hvis de da nogensinde har formålet – at gennemtrænge den sociale virkelighed. Og den fremstilles som et sæt af nedslidte institutioner [...] der er helt ude af stand til at indløse de idealer, de angiveligt skulle virkeliggøre"²⁰.

Endvidere stiller Nexø en klar modsætning op mellem 1970'ernes skildring af samfundssystemet og den nyere litteraturs forholden sig til samme: "Faktisk synes selve modsætningen mellem subjekt og samfundsnorm at være erstattet af en anden grundfigur for det sociale rum, et fokus på det, man kunne kalde det mellem menneskeliges felt. På den ene side fremstilles den enkelte næsten udelukkende, for så vidt som han eller hun agerer i og forholder sig til et netværk af relationer med andre mennesker, kulturelle forestillinger og sociale institutioner af forskellig art. [...] På den anden side fremstilles det sociale rum ikke som et monolitisk system, men som et uoverskueligt rodnet"²¹. "Igen og igen fremhæver bøgerne den enkeltes afsmag og lede ved de scripts og de normer, der former vores hverdag, alt imens de fremhæver, hvordan selv de mest intime situationer viser sig at være forformede af kulturelle normer"²².

Nexø åbner, i forbindelse med sin læsning af Asta Olivia Nordenhof, for den mulighed, at der siden 2010'erne er begyndt en ny 'vending' i dansk litteratur. "[Nordenhofs] lyriske jeg står helt udramatisk – men også som noget nyt i forhold til de foregående årtiers litteratur – på forhånd

¹⁹ Tue Andersen Nexø, *Vidnesbyrd fra Velfærdsstaten*, Arena Monografi 2016

²⁰ (ibid., s. 8)

²¹ (ibid., s. 13)

²² (ibid., s. 14)

uden for velfærdsstatens ideal om "selvrealisering-til-fællesskab" [...]”²³ "Det er som om, mennesket ikke har en forudgående, indre kerne, socialiteten kan foregribe sig på [...]”²⁴

1.4 DIGTERJEGET OG LACANS TRE ORDENER

For at kunne udfolde Nexø's påstand om endnu en ny 'vending' i fremstillingen af det sociale jeg, og påstanden, at det lyriske jeg på forhånd står uden for velfærdsstatens selvrealisering-til-fællesskab som et 'kerneløst' jeg, kan man med fordel inddrage Lacans begreber om jegets begrebsliggørelse af sig selv via spejlstadiet, og i forlængelse heraf begrebet begær, samt inddrage hhv. den reelle, den imaginære, og den symbolske orden med den hensigt at udpege disse i en historisk kontekstualiseret analyse af primærværkerne, og herefter analysere, hvordan jeget forholder sig til og situerer sig i disse ordner.

Fadernavnet defineres af Lacan, som det der, ved hjælp af sit navn, sin 'autoritære funktion'²⁵, er med til at opretholde den symbolske orden. Da barnet ikke, som ved moderen, er kropsligt forbundet med faderen, er fadernavnet et symbolsk tilhørsforhold. "[...] faderen giver (konventionelt) barnet sit navn, og med dette navn indskrives barnet helt konkret i det givne sproglige og sociale system"²⁶. "At træde ind i den symbolske orden er at blive et subjekt: et socialt væsen med et begær og et sprog".²⁷

Foregående for indførelsen i den symbolske orden findes den reelle orden og den imaginære orden. Den reelle orden refererer til barnets tidligste sansninger af verden, altså en kropslig, materiel væren, hvor barnet ikke er et afgrænset individ, men et amorft væsen.

I spejlstadiet, som forekommer omkring 6-måneders-alderen, identificerer barnet sig selv som et (præverbalt) jeg– både som sig selv og som noget, fjernet fra sig selv ("se, derovre er jeg".) I spejlstadiet opleves 'jeg' i spejlbilledet som en helhed, "mens sel/voplevelsen altid vil være mere

²³ s. 171, Tue Andersen Nexø, *Vidnesbyrd fra Velfærdsstaten*, Arena Monografi 2016

²⁴ (ibid., s. 13)

²⁵ s. 109, Lilian Munk Rösing, "Psykoanalyse – Lacans formalisering af Freud", *Poststrukturalistiske Analysestrategier*, Roskilde Universitetsforlag 2014

²⁶ (ibid., s. 106)

²⁷ (ibid.)

kaotisk, fragmenteret og flydende”²⁸ (min kursivering). Spejlstadiet etablerer den imaginære orden, hvor ’jeg’ (til forskel fra det reelles ordens uafgrænsede, sansende og fornemmende ’jeg’) erfarer verden i ’helheder’²⁹. I det imaginære opstår begærets rod, lille objekt a, som er den ’mangel’ begæret indeholder, og som ved hjælp at ’manglen’ opretholder begæret, fordi det aldrig helt kan opfyldes. Begæret grunder i ideen om et ideal-jeg³⁰, der stammer fra dette imaginære stadie i menneskets udvikling. Når mennesket via fadernavnet og kastrationen (og dermed sproget) bliver indført i den symbolske orden, udmøntes begæret i et, i sidste ende narcissistisk, forsøg på at fylde hullet ud, ved hjælp af den imaginære ordens forestillinger om ’det hele menneske’, ’det gode liv’. På et realplan er der en sammenhæng mellem den forbrugerskisme, som det kapitalistiske samfund opfordrer til, og den symbolske ordens begærende ’jeg’: ”[der] tegner sig et billede af en kultur, der i stigende grad forkaster fadernavnet og dermed generations- og kønsforskellen [...] den senkapitalistiske kultur, er da også en kultur, hvor påbudet om at ’nyde’ (som ifølge Lacan er det obscøne overjægs påbud) helt tydeligt udbasuneres [...] konsumentensamfundets mantra”³¹.

2.0 ANALYSE

2.1 VELFÆRDSSTATEN SOM JEGETS MODSTANDER | Læsning af *Tryghedsnarkomaner* og *det nemme og det ensomme*

Der er flere fællestræk mellem bekendelses- og henvendelseslitteraturen. Tager man udgangspunkt i hhv. Vita Andersens *Tryghedsnarkomaner* og Asta Olivia Nordenhofs *det nemme og det ensomme*, er der både de rent tematiske fællesnævner (det forældreløse menneske, den psykisk syge, underklassen, kroppen) og de formmæssige fællestræk (det uformelle digt³², hvor syntaksen svinger imellem at være poetisk og prosaisk) samt de genremæssige fællestræk (det

²⁸ s. 107, Lilian Munk Rösing, ”Psykoanalyse – Lacans formalisering af Freud”, *Poststrukturalistiske Analysestrategier*, Roskilde Universitetsforlag 2014

²⁹ s. 105: ”Det imaginære er den fase, hvor barnet får øje på sit eget spejlbillede og herudfra begynder at opleve sig selv og verden i fantasmatisk billede: som hele og selvidentiske enheder”, (ibid.)

³⁰ s. 76, Jacques Lacan, *Écrits. The First Complete Edition in English*, Norton 2005

³¹ s. 114, Lilian Munk Rösing, ”Psykoanalyse – Lacans formalisering af Freud”, *Poststrukturalistiske Analysestrategier*, Roskilde Universitetsforlag 2014

³² Knækprosa, poetiseret prosa.

private som noget politisk). Den sidste påstand er blevet pålagt både Andersen og Nordenhof, på trods af den modstand som materialet byder denne påstand. Hellere end privat overfor politisk, defineres værkerne af deres *oprigtige, autentiske* modi, som behandler det hverdagslige. Ingen af værkerne påstår at have en løsning, en forklaring, en doktrin iboende. Det politiske ligger i det faktum, at teksten ikke ønsker at være form eller kunst(ig), den vil afbilde virkeligheden, og ikke gøre sig til herre over nogen lov eller forslag herom. Teksten ønsker (særligt i Nordenhofs tilfælde) at være kommunikerende, en samtale – en handling.

Nordenhof forsøger at denotere det abstrakte, overlegne sprog. Værkets paratekst består af en håndskrevet tilkendegivelse af forfatterens navn og værkets titel. Værket er ikke defineret som "digt" eller andet. Vi nødes altså ikke på bogens omslag til at læse den på en bestemt måde. Teksterne står som en slags langdigt, en ikke-kategoriseret masse uden versaler, sætning efter sætning og kun tilfældige brud på syntaksen foranlediget af linjeskift. Lignende forholder det sig med Vita Andersens værk (der dog er defineret med parateksten 'Digte'); der er meget få syntaktiske kunstgreb, men versaler er gældende. Vita Andersens værk defineres dog af parateksten som digte. Hos Nordenhof hedder Field's *fields*, hos Andersen hedder Magasin *Magasin*. På den måde kan *fields* indgå i den symbolske orden som en ny form for signifiant, mens der hos Andersen bevares den signifiant, det magtforhold som Magasin med stort indgyder.

Det, som adskiller de to diskurser mest er midlet til selvrealisering. Hvor Andersens jeg smerteligt forsøger at realisere sig selv indenfor de sociale normer, forholder Nordenhofs jeg sig skeptisk overfor den "kulturradikale, post-autoritære forestilling om det gode liv"³³, når hun fx skriver: "jeg vil tale om det billede der tegnes, af det menneske som villigt, med glæde, påtager sig arbejdet, som et forbilledligt menneske/ [...] / jeg vil vide på hvilket grundlag man ser grund til at betragte det ikke at arbejde som en forbrydelse / jeg vil tale om den virksomhed som ikke kun sker i embeds medfør, men som kan omfatte det at varetage et embede. det daglige virke. / en totalt uophøjet form fordi det at have et dagligt virke er et uundgåeligt resultat af at være til / jeg vil tale om den

³³ s. 21, Tue Andersen Nexø, *Vidnesbyrd fra Velfærdsstaten*, Arena Monografi 2016

virksomhed af to årsager / jeg vil tale om den fordi den er fælles for alle / og fordi alle i det daglige og altså gennemgribende virke er identisk med det de gør”³⁴.

I Vita Andersens debutsamling *Tryghedsnarkomaner* fra 1977 er jeget, som hos Nordenhof, en kvinde som er i en udsat position. Hun har et kompliceret forhold til sin mor, har været plejebarn og er i den grad underkuet af mændenes magt over hende, og af den kapitalistiske forbrugerisme, idet hun opfinder sig selv ved at ”rulle pudre spraye” sin tiltrækningskraft på, som der står³⁵. Hun bliver forladt, af mænd, sin mor, sig selv. Hun reagerer primært i og med afmagt på den rolle hun er blevet tildelt af samfundet. Og alligevel er der passager, hvor jeget gør oprør, manifesterer sig: ”og engang kom jeg til at bo hos en familie / som havde to sønner / og jeg hadede at være der / de fortalte mig / at jeg var grim og dum / og jeg ikke hørte til familien / at jeg var ond og egoistisk / og jeg kiggede mig tit i et spejl / for at se mine onde øjne / jeg tænkte på at forskrive mig til djævelen / når jeg alligevel var så ond / men jeg vidste ikke hvordan man gjorde / men en af mine dukker / gav jeg den ene søns navn / om aftenen stak jeg nåle i den / og lavede onde bevægelser / død din satans hund, død over skøgerne, djævel og helvede / men han døde alligevel ikke / og det hørte med til mine pligter / at dække bord / jeg var jo pige / og lidt gavn skulle de da have af mig / og når jeg lagde gaflerne / ved siden af tallerkenerne / suttede jeg altid på hver gaffel / og hver dag sad jeg og så / hvordan de førte deres gaffel / til og fra munden / vendte den i maden / og jeg havde suttet på dem alle³⁶. Her bliver den placebo-familie, som skulle indlemme ’staklen’ i kernefamiliens fællesskab, til den modstand (i form af to drenge), der får jeget til at agere med hævn, ved konkret at bruge kroppen som våben (hun har jo ingen overnaturlige kræfter). Og ikke engang kun det, hun siver ind mellem gaffeltænderne, ind i modstandernes kroppe. Her alluderes til kvindens plads i fællesskabet, som en stadigt underdanig instans, uværdig, hvis karakter korresponderer med det evige billede af kvinden som mystisk, hekseagtig og farlig³⁷. Her transformerer jeget sig selv fra en imaginær position til en symbolsk position (fra forestillingen om at kunne udøve voodoo til symbolsk at besmitte sin fjende med sit onde spyt). Men jeget opererer indenfor den symbolske ordens grænser – hun spejler sin modstander, bliver til dét som

³⁴ s. 46 og 48, Asta Olivia Nordenhof, *det nemme og det ensomme*, Basilisk 2013

³⁵ s. 12, Vita Andersen, *Tryghedsnarkomaner*, Gyldendal, 1977

³⁶ (ibid., s. 49-50)

³⁷ Klassisk freudiansk-patriarkalsk kvindebillede, det mørke kontinent.

modstanderen kalder hende. Denne dynamik forekommer igen og igen. Der er altså ingen vej ud af den symbolske orden.

2.2 FORBRUGERSAMFUND | Det begærende jeg

At overleve kvindens udsatte position er i det hele taget et tema, der optager *Tryghedsnarkomaner*. Værket arbejder med en dobbelthed, som består i halvt at anerkende sine egne imaginære fantasier, i et forsøg på sejre over dem, men samtidig bevares troen på den symbolske orden, som de imaginære fantasier er fabrikeret af. I adskillige kærlighedsdigte afbilledes magthavende mænd, som næsten ikke kan gøre for, at de er underkuende – de lever bare op til den sociale ordens forventninger om "det gode liv". De fleste af mændene er elskere, og har altså en anden primær kærlighed, kone, kæreste. Jeget er en sidebemærkning. Sætter man disse mænd i en historisk kontekst, kunne de repræsentere en ny kapitalistisk elite. Alle disse mænd nøder da også jeget til at indgå i det kapitalistiske samfunds symbolske orden. Jeget forsøger at forene den imaginære og den symbolske orden, og ender med den grelle sandhed, den reelle erfaring – hun er kun en forkastet, sjælløs krop, hun kan aldrig indgå i den symbolske orden som konen for en mand, hun vil altid indgå i den symbolske orden som et produkt af sin barndom med dertilhørende plads i det sociale hieraki. For Vita Andersens jeg er diskursen hysterikerens – og det er mændene, der har sandheden³⁸. Vita Andersens jeg er en klassisk hysteriker der dyrker den symbolske identifikation³⁹. Der springes fra overgeneraliserende fortællinger fra Magasin og det kedelige kontorjob, til det ultrapersonlige hjemløse og forkastede barn. Der synes at være en

³⁸ Jf. Lacans begreb om begær som den symbolske ordens opfindelse, der ikke skal forveksles med behov eller krav

³⁹ s. 75, Jacques Lacan "The Mirrorstage as Formative for the I Function as Revealed in Psychoanalytic Experience", *Écrits. The First Complete Edition in English*, Norton 2005 (Her opsummeret: "[...] the individual's imaginary identifications (or "ideal egos") that exclusively characterized its infantile years have been supplemented by an identification of an entirely different order: what Lacan calls a symbolic identification with an "ego ideal." This is precisely identification with and within something that cannot be seen, touched, devoured, or mastered: namely, the words, norms and directives of its given cultural collective. Symbolic identification is always identification with a normatively circumscribed way of organizing the social-intersubjective space within which the subject can take on its most lasting imaginary identifications: (For example, the hysterical-vulnerable female identifies at the symbolic level with the patriarchal way of structuring social relations between sexes, outside of which her imaginary identification would be meaningless)"., *The Internet Encyclopedia of Philosophy* (IEP)

sammenhæng mellem det udsatte barn til det voksne (over)seksualiserede menneske (den samme linje kan trækkes i adskillige litterære værker, og på sin vis også i Nordenhofs *det nemme og det ensomme*), og det er jf. Lacan også i hysterikerens diskurs, at det erotiserede kommer mest til udtryk.) Allervigtigst er det nok at anerkende at det er en *set* positionering. Selv det mest følte følger en særlig sorgstruktur (hvad kan andre forvente at jeg føler og tænker i min udsatte position?) Jeget spiller komedie på uendelige metaplaner, hellere end at reagere på at hun indeholder modsatrettede lyster på baggrund heraf. Formålet er, at få den symbolske orden til at stemme overens, uanset med lykkelig eller ulykkelig udgang. Der foreligger et tydeligt begær⁴⁰ for jeget, som man må formode er en forlængelse af den kultur, som jeget er opfostret af, og som hun forsøger at indfinde sig under.⁴¹

Helt anderledes forholder det sig i Asta Olivia Nordenhofs *det nemme og det ensomme*. I det indledende digt skriver hun: en våd græsplæne og mig / det bliver dejligt at træde ud på den [...] ik dø for egen hånd / ik eje sig selv fuldstændig / det lovmæssige og pligterne / sørge for te og appelsiner til de syge / at livet kommer udefra [...]

Og senere⁴²: jeg vil komme med et råd / prøv at spør din hånd hvordan det er at holde om noget du kender godt / sjippetorvets håndtag, en fedtet pik, hente salt og peber, nulre et blad, stryge en kat over ryggen, presse en bums eller rive en blomst op med rod: svub / det er så meget vigtigere end alt det nogen påstår man kan huske / taknemthed og alt det andet pis

Det indledende digt indkapsler værkets essentielle temaer; den sansende krop, mennesket som socialt væsen, det fragmenterede velfærdssystem, det syge(lige), en ny form for fællesskab eller medmenneskelighed. Jeget anerkender, nærmest i Freudianske vendinger, at hun ikke ejer sig selv fuldstændig (et andet sted, at hun "ikke er herre i eget hus").

I det efterfølgende citat fornemmes et sanseligt, næsten psykologisk forhold til materialiteten, at der ved den konkrete sansning kan overskrides en grænse, grænsen til den symbolske orden. I sansningen bliver tingen *det*, *den er*, og mister sin symbolske værdi, sin værdi som normbærende signifiant. At *huske*, altså at genkalde sig det, som teoretisk er sandt, stilles overfor det at sanse

⁴⁰ Jeget føjes af den symbolske ordens begærstruktur, som det er fremlagt i Lilian Munk Rösings artikel (ibid.)

⁴¹ Hele digtet "Hvad tror du jeg tror", er et eksempel på den spiral af forestilling, der foregår udenfor og indeni jeget.

⁴² s. 35, Asta Olivia Nordenhof, *det nemme og det ensomme*, Basilisk 2013

det reelle materiale. At huske er en falsk sandhed, en formuleret konstruktion (noget om bevidsthedsplaner?) At sanse læner sig op ad dyrenes adfærd, en ikke-sproglig måde at forstå verden på.

Det, der er så konkret hos Nordenhof, er først og fremmest det sanselige. At sanse så præcist som muligt. Andersen opererer med nogle generaliserede billeder som er iboende den symbolske orden, hvor jeget på samme måde som tingene er indkapslet og kun kan opfatte virkeligheden på den symbolske ordens niveau, og som på trods af sin udsatte position derfor skriver om det generelt menneskelige. Hos Nordenhof forekommer derimod en "forholden sig" til den symbolske orden, der ser ud til at komme udefra. Som Nexø skriver: "Skriften taler ikke om det alment menneskelige, men om specifikke erfaringer. [Nordenshofs] digte skal hverken fungere som eksistensens grænsevogtere eller bidrage til dannelsen af en frigjort, myndig borger. På den anden side ser de heller ikke på sig selv med skeptisk ambivalens. De skriver i stedet fra det trætte, ømme, uperfekte liv og håber på derfra at åbne op for et fælles liv i skyggen af en fjern velfærdsstat".⁴³

Kun få steder i teksten, som på allersidste side, bliver teksten mere selvbevidst. Der kan man mærke, der er tale om noget som findes i den symbolske orden, da Nordenhof fx skriver: "selv skal jeg snart starte på bordellet igen for vi har ingen penge". Her er ikke tale om en sansning, men en generaliseret, vurderet virkelighed, som skriver sig selv ind i den symbolske ordens begrebsverden og siger: "det her samfund er forkert", og "det her køn kan kun bruges til en ting". Den ene linje alluderer til 1970'ernes bekendende litteratur, i sit lettere demonstrative anslag.

Nordenhof beskriver sig selv som luder, altså er sex ikke lig med kærlighed, men noget forskudt. Lacan beskriver den seksuelle akt (og kærlighed i det hele taget) som et narcissistisk projekt, hvilket tydeligt kommer til udtryk i Andersens digtsamling, hvor 'kærlighed' og 'sex' både er inkluderende og ekskluderende ifht at være accepteret i den symbolske orden (selv er jeget hos Andersen ofte elsker, konerne beskrives i 3.person). Der er en rigtig og en forkert måde at udføre akten på, og oftest er det vigtigste, at jeget selv opfatter akten som fyldestgørende for sin egen imaginære forestilling. Nordenhof har i positionen som 'luder' anerkendt den orden, som det

⁴³ s. 171, Tue Andersen Nexø, *Vidnesbyrd fra Velfærdsstaten*, Arena Monografi, 2016

seksuelle begær repræsenterer. Hun står så at sige igen 'udenfor' den symbolske orden, eller, sagt på en anden måde: hun opfører den sociale ordens script, men er ikke selv investeret i den⁴⁴. Hun begærer ikke seksuel kærlighed men kalder den hvad den er, og gør sig selv til det spejlbillede, som det narcissistiske begær herefter kan spejle sig i. I værket fremstår den kødelige kærlighed som et sekundært fænomen, mens den åndelige kærlighed til det andet menneske, til dyrene, til sanserne er primær.

2.3 DYRENE | symboler og det imaginære

Jf. Lacans seminarer kan dyr, fordi de ikke har noget sprog, ikke indgå i den symbolske orden. De hører til i den imaginære orden. De er biologiske, upolitiske, amoralske. I den Lacanianske forståelse af dyret, er det ikke dyret der 'mangler' sprog, men menneskets 'lack', at have mistet forbindelsen til den reelle orden⁴⁵. Katten er i det hele taget en noget mytisk figur i litteraturen. Den bliver ofte tillagt mystiske, overnaturlige og kvindelige⁴⁶ kvaliteter. Katten er et frit dyr, som man ikke rigtig kan eje. Katten repræsenterer selvstændighed og stædighed, og kan i modsætning til hunden ikke domesticeres og underkastes et hierarki.

Her ses katten hos Vita Andersen:

"alle hendes venner havde familier / smukke perfekte familier / med lejligheder / fyldt med smukke køkkener / Irmavine, madopskrifter, aviser, børneværelser med børn, bøger, badeværelser, klædeskabe fyldt med tøj / støvsugere, mixere / en del familier havde også hunde og katte / som hørte til familien / hun vidste efterhånden / at hun aldrig ville komme til at tilhøre en familie / selv alle disse ting familierne ejede / havde sammensvoret sig mod hende / og skreg efter hende / at de aldrig ville blive hendes / hun havde engang haft en kat / men den sprang ud af et åbenstående vindue / og slog sig ihjel / selv katten ville vel ikke tilhøre hende"

⁴⁴ s. 142, "That's what love is. It's one's own ego that one loves in love, one's own ego made real on the imaginary level", Jacques Lacan, "Freud's Papers on Technique 1953-1954", *The Seminar of Jacques Lacan, Book 1*. Norton 1991.

⁴⁵ Den reelle orden er pre-verbal, dvs. pre 'individet-som-subjekt', og kan derfor aldrig re-etableres i den symbolske orden.

⁴⁶ Tag bare den engelske oversættelse feline.

Katten går i citatet fra at være en brugsgenstand til at blive så levende, at det kan begå selvmord, bare for at slippe for at associeres med jeget.

Her ses katten hos Asta Olivia Nordenhof:

”... så let en kat finder det sol der er [...] at katten finder solstrålen. den smule galskab [...] jeg har dræbt en killing engang / kastet den ind imod en væg fordi den ik ville ta imod mit barnebryst / jeg er gal / på mig selv, på hele gentofte / det aktiepis / det rige pis / det rige liv / være så nærig / pas på jeg kommer og plyndrer jer / med mine barnebryster som er blevet gigantiske i mellemtiden / jeg har taget tyve kilo på af de nye piller / her har i mig”

Nordenhofs kat kan finde 'solstrålen' (oversat: galskab, her galskab som det, der falder udenfor den symbolske orden- det er svært at sige om solstrålen skal læses som reel erfaring eller imaginært solskin, altså 'oplysning' så at sige). Nordenhofs jeg slår katten ihjel, jeget handler altså med andre ord, bliver nødet til at slå katten ihjel, fordi den afviser jegets "barnebryst". Jeget selv er "gal", står i modsætning til den symbolske orden (Gentofte, det rige liv), og kroppen (som katten afviste) er muteret vha. den symbolske ordens kur for jegets "galhed"; ja, det gale skal dø for den symbolske orden. "Her har i mig", betyder "her har I det jeg, som I har skabt". At 'slå katten ihjel' fordi den ikke vil tage imod barnebrystet (som ikke længere tilhører det reelle, kødelige stof hun er gjort af, men derimod tilhører den sociale orden i og med at samfundets psykiatriske institution har magt til at ændre størrelsen på dem via piller) vil sige, at slå ideen om det imaginære ihjel. Fortsætter man læsningen af katten som et symbol på det imaginære, forekommer en interessant observation: "[...] hvis en fremmed én gang prøver hvor blød kattens pels er. alle er smittede."⁴⁷ 'En fremmed' (for katten) har altså stadig håb, kan blive et sansende menneske, kan 'røre ved' den imaginære orden.

I en anden passage nævnes 'dyrene' som en slags sanselige sandhedsvidner⁴⁸: "vi vil ikke skinne i vores egne lig længere, det skulle jeg hilse og sige fra dyrene her, hvis jeg forstår dem korrekt"

Her har dyrene forladt den imaginære orden og fået autoritet til at benytte sproget. 'Dyrene' bliver her synonymt med 'alle os', som ikke vil skinne i egne lig, ikke vil vedkende sig den

⁴⁷ s. 33, Asta Olivia Nordenhof, *det nemme og det ensomme*, Basilisk 2013

⁴⁸ (ibid., s. 35)

symbolske orden. Katten benævnes, iblandt andre dyr, flere steder i værket. På s. 27 drikker katten mælk for broren, som er syg, og "ingen⁴⁹ prøver at regulere det!". På s. 49 nævnes rødkælken som moderen store forelskelse ("græder ved tanken om hvor meget hun elskede de kræ"). På s.53 bliver den "store", "gule" og "kærlige" hund sluppet løs af sin snor: "endelig fik hun brugt sine muskler!"⁵⁰ Dyret fremstilles altså flere steder som noget, man har kærlighed for, noget som også giver kærlighed igen (konkret og overført).

Andersens jeg får katten til at begå selvmord ved sit blotte nærvær. Selvmordet er endnu et vidnesbyrd på den altoverskyggende magt som den symbolske orden repræsenterer i *Tryghedsnarkomaner*. Katten (læs: det, der stikker ud fra den symbolske orden) vil ikke have noget at gøre med jeget, eller omvendt: jeget fortjener ikke katten fordi hun ikke lever op til den symbolske ordens krav, men jeget forestiller sig heller ikke et liv, hvori katten kan have en plads *uden* manden, barnet, huset, bilen osv. Den symbolske orden består altså i helheden af det heteronormative liv, men andre ord, velfærdsstatens kernefamilie.

2.4 JEGETS OPHAV |

Fraværet af forældre er påfaldende både hos Andersen og Nordenhof. I *det nemme og det ensomme* fortælleres der om moderen med stor omsorg og kærlighed, og der er til tider tale om rollebytte, hvor jeget giver moderen moderlige råd, eller overtager hendes plads som fuglenes vogter. Faderen er en mere ustyrlig størrelse. Han beskrives ofte *forskudt* fra sig selv som fuld, voldelig, som urealistisk fantast eller et barn (som det er svært at pålægge nogen skyld eller ansvar), og genkaldes måske tydeligst i den passage, hvor jeget stadig efter hans død modtager breve adresseret til ham, og herefter kategoriserer brevene i en mappe, der kaldes 'papa'. Han er, som moderen, død, og er derfor et minde som jeget må genkalde sig. Faderen vil være forfatter og læser internationale studier, men hans forsøg på at opnå indsigt og tildele sig viden (som er hierakiseret af den sociale orden) fejler. Han færdiggør hverken det ene eller det andet. Ved nærlæsning af s. 38 – 39 fremstår han i jegets erindring som et ydmyget menneske. Han er et

⁴⁹ Sygeplejersker, altså social instans

⁵⁰ Bemærk hvordan hunden er en hun og pludselig kan læses som jegets synonym!

eksempel på én, som ikke har formået at leve op til den symbolske ordens idealer om det gode liv. Det er interessant at se hvordan han næsten bliver *et sprog* i brevudvekslingen med mennesker fra alverdens lande. I hans funktion som 'andre menneskers formuleringer skrevet ned i breve', kan jeget så tale med sig selv om, hvilken funktion han har udlevet i verden, og konkludere at "det er omfattende, de ting ens far har lavet i verden" og at "jeg er heldigere end ham"⁵¹. Hvor faren er led i en længere kæde af voldelige fædre, og reagerer i sit voksne liv herefter, er jeget fuld af kærlighed til faderen, der "elsker så vildt. fordybningen under kindbenene tiltager / det ødelægger ansigtet [...] han er et barn, men hans ansigt er ødelagt"⁵². Faderen 'som mand' er altså et ikke-opfyldt potentiale, som er blevet ødelagt af alle nederlagene, og kærligheden til jeget ødelagt af hans selvsyn, den skade han har påført hende ved fysisk at slå hende og ved ikke at kunne slå til i den sociale orden. Det udmunder i sidste ende i de rester af diskurs som fysisk er efterladt jeget i form af de mange fejladresserede breve. Her sker en slags 'full circle' hvis man tager principperne om fadernavnet i brug: hun har fået sit navn, sproget, sin plads i den symbolske orden af sin far, og efter hans død har hun sit navn, sproget og en udefineret plads i den symbolske orden, som er sprængt, fordelt udi brevene og i de erindringer, som hun kan genkalde sig. Via brevene har jeget adgang til et større kollektivt syn på faderen, som kræver at hun må genoverveje sine egne erindringer af manden; hun tvinges til at reflektere over sin egen hukommelse (hun ejer ikke sig selv fuldstændig, og hun ejer ikke definitionen på sin far). Her taler Nordenhofs værk igen med den symbolske ordens struktur. Hvis faren i overført betydning er en kollage (som det beskrives) af de breve der beskriver ham, er hele den sociale orden en kollage af sprog, erindringer, som 'tales' af alle. Derfor kan det altså ikke påstås, at der findes en symbolsk sandhed, og derfor insisterer jeget på at sanse det reele materiale. (jf. digtet om det man kan huske overfor det man kan mærke med sin hånd, s. 35) Den symbolske orden er altså i opløsning, selv i jegets eget ophav.

Vita Andersens jeg bruger ikke meget tid på at fundere over sin biologiske far. Han er, som hos Nordenhof, forfatter, men ingen kender hans navn (hverken på Costa del Sol eller i Danmark), og han er for jeget ligeså ukendt som far, som han er som forfatter for omverdenen. Han nævnes kun en eneste gang i værket. Jeget dvæler langt mere ved det symbiotiske brud der er sket mellem

⁵¹ Hhv. s.38 og 39, Asta Olivia Nordenhof, *det nemme og det ensomme*, Basilisk 2013

⁵² (ibid., s. 40)

hende og moderen, og bruddet imellem dem skyldes det omkringværende samfund, personificeret af psykologen Gudrun Brun, som jeget i teksten stiller konkrete spørgsmål omkring sin sag. Her opløses fiktionen til fordel for en konkret henvendelse til et (vistnok) konkret menneske udenfor teksten. Her stilles der spørgsmål til den symbolske orden: hvilken instans kan myndig- og umyndiggøre en biologisk mor? Hvem kan vurdere hvad virkeligheden er i sådanne situationer? Hvad substituerer velfærdsstaten en biologisk mor med?

I erindringen af sin mor, fortæller jeget at: "min mor / gik til spiritistmøder om aftenen / og inden hun gik / holdt hun mig lidt over gassen / så jeg faldt i søvn [...] men jeg vågnede tit alligevel / og noget bevægede sig i mørket [...] men det værste var astrallegemerne / der bevægede sig rundt / nogen der lige var døde / min mor havde fortalt mig om dem / de ledte efter en krop at tage bolig i / for de kunne ikke lide at være døde [...] det gjaldt om at ligge helt stille / så de ikke kom og boede i ens krop"⁵³. Her bliver moderen en fjern figur, der, opslugt af 'det spirituelle', *bedøver* sit barn for at kunne dyrke sin fantasi om noget hinsides det dødelige liv. Jeget oplever herefter, i fraværet af moderen (i noget man kunne tro var en slags rus eller forgiftning) at frygte at blive 'overtaget' af døde sjæle, hun kan i det ensomme mørke 'se' astrallegemerne. Samme 'syn' af dødelighed ses hos Nordenhof: "jeg fjerner mig fra dem jeg elsker / med hele kroppens underlige styrke / fik indsigt i hvordan jeg ville dø / jeg så eksplosionen indefra. Fra blodets perspektiv"⁵⁴. At kunne 'se' sin egen dødelighed opstår for begge jeger i forbindelse med deres mødre, i svigtet (hhv. at blive forladt til fordel for spiritistmøder, hhv. at blive forladt til fordel for døden).

Sådan forefindes der erindring og henvendelse i begge værker, men hos Andersen vedbliver de fleste henvendelser at være retoriske, spørgende teksten ("hva faen er det for noget / det begyndte så godt / vi gjorde os begge umage / og nu er det alligevel ødelagt / eller er det? / hvad tror du jeg tror?" s. 17), hos Nordenhof insisterer henvendelsen på medansvar fra læseren ("altså hvad sker der / hellere skal mennesker, der er vokset op med vold og sex, gøre sig til helgener og aflives på den måde, end vi som fællesskab skal begynde at ta os af det altgennemgribende kvindehad / krimier slipper for let / alle slipper for let" s.29) Begge jeger kæmper med/mod den symbolske ordens dom over dem, men i det imaginære, i forestillingen om hvad der kan stå i

⁵³ s. 46, Vita Andersen, *Tryghedsnarkomaner*, Gyldendal 1977

⁵⁴ s. 8, Asta Olivia Nordenhof, *det nemme og det ensomme*, Basilisk 2013

stedet for som 'hele' størrelser (jf. Lacans "spejlstadie") er det for Andersens jeg et 'helt' individ som ikke længere er mangelfuld i den symbolske orden – for Nordenhofs jeg er det den 'mellemmenneskelige' helhed, der fantaseres om – udenfor den sociale orden.

På mange måder skriver Vita Andersens digtsamling *Tryghedsnarkomaner* sig ubesværet ind i Lacans begrebsverden, og jeg opfører sig fuldstændig som det måtte forventes i forhold til de strukturer, der findes i Lacans teorier. Diskrepansen for jeget mellem den imaginære og den symbolske orden er smertefuld. Andersens jeg forholder sig kritisk til den symbolske orden, men undslipper ikke at sætte sig selv i forhold til den, måle sig med dens idealer – og selv om den Anden⁵⁵ for Andersens jeg kunne ligne ægteskabet, manden, brugsgenstandene, og alle de andre objekter, som (imaginært) udgør det gode liv, bliver det selve den symbolske orden jegets Anden, hvor frygtelig den end måtte være. Det er den symbolske orden, som har alle svarene, og den symbolske orden accepteres af jeget som 'virkeligheden':

"hver morgen / vågnede hun op / til vækkeurets chok / til den frygtelige virkelighed / hendes krop / strittede imod / nægtede / at gennemgå / de samme ydmygelser og gentagelser / hver dag / i overmorgen / var det gudskelov weekend / hun kunne blive i sengen / hele dagen / skulle bare købe lidt mad / og sådan / men / tit disse dage / vågnede hun tidligt af sig selv / fuld af angst / og kunne ikke falde i søvn igen / hun forstod det ikke / så / prøvede hun at læse i en bog / men ordene / kunne ikke forstå hende / de blev bare i bogen / og rummets ensomhed / blev stærkere rundt om hende / så var det nemmere / med et ugeblad / der var billeder / dem kunne hun forstå / som billeder"⁵⁶.

Her smeltes det symbolske og det imaginære sammen i 'ugebladets billeder', der både repræsenterer den symbolske ordens idealer, men også dens imaginære forbruger-ideal. Som det læses mange steder i værket, er det jegets krav til sig selv at leve op til de imaginære komponenter, som den symbolske orden fordrer en kvinde: store bryster, tynde lår, spændende elsker, god husmor, osv. Her forstår 'ordene' (altså sproget) ikke jeget, kan ikke indfinde sig i jeget,

⁵⁵ s. 111, "Den Anden kan i kort begreb defineres som den instans, der for subjektet fremstår som absolut [...]", Lilian Munk Rösing, "Psykoanalyse – Lacans formalisering af Freud", *Poststrukturalistiske Analysestrategier*, Roskilde Universitetsforlag 2014

⁵⁶ s. 110, Vita Andersen, *Tryghedsnarkomaner*, Gyldendal 1977

ligesom jeg ikke kan indfinde sig i den symbolske orden. Selv jeget søger efter eventyr, ”noget mere” end hvad livet byder hende, er alle imaginære billeder, som forbrugerismen har givet hende (Costa del Sol fx). Andersen skriver indefra den symbolske orden, og vender og drejer de signifiéer (eller scripts), som hun hele tiden relaterer sig selv til. Hun indoptager så at sige den symbolske orden, hver gang hun forsøger at forme sig selv i dens billede, hver gang hun er fanget i antagelsen, at hun ikke kan leve op til den. Vita Andersens jeg er i den grad styret af begær. De fantasier, som jeget har om ”det gode liv”, korresponderer regelret med Lacans terminologi om ”den store Anden”, og altså hvordan begæret viser sig at ære en narcissistisk, imaginær konstruktion, som er opstået i spejlstadiet, og overordnet set er en ’mangle’, et ’hul’ (lille objekt a). Begæret efter og dyrkelsen af ’fantasien’ (jegets imaginære ’fylden-hullet-ud’) fortæller netop historien om det narcissistiske jeg, der drømmer om at se sit eget spejlbillede fuldendt. Lacans bemærkning om, at ”kærlighed er ens eget ego, gjort virkeligt på et imaginært niveau”⁵⁷ understreger jegets position i Vita Andersens digte. Tydeligst bliver billedet, når begæret slår over i afsky (endnu et at kendetegnene ved det imaginære begær⁵⁸):

”engang havde han en bums på næsen / det frydede mig / jeg følte allerede / at jeg elskede ham mindre / jeg havde fundet en brist / og var ved at slippe fri”⁵⁹.

3.0 KONKLUSION

Denne opgave har primært koncentreret sig om at definere og udfolde muligheden for forekomsten af endnu en ny social drejning i dansk litteratur, som Tue Andersen Nexø foreslår i sin analyse af Asta Olivia Nordenhofs *det nemme og det ensomme*. Lacan er i denne sammenhæng er først og fremmest blevet anvendt til at definere nogle omstændigheder og situationer, som jeget befinder sig i og forholder sig til, jf. Lacans begreber om den reelle, imaginære og symbolske orden. Ved brugen af Lacan kan man altså komme nærmere ind på hvad dette ”kerneløse”, ”allerede udenfor velfærdsstatens, selvrealisering-til-fællesskabs”-jeg er. For at komme nærmere

⁵⁷ Jacques Lacan, ”Freud's Papers on Technique 1953-1954”, *The Seminar of Jacques Lacan, Book 1*. Norton 1991.

⁵⁸ Fordi begæret er imaginært, vil den begærede krops materielle, reelle funktioner ofte vække afsky.

⁵⁹ s. 26, Vita Andersen, *Tryghedsnarkomaner*, Gyldendal 1977

på definitionen af dette jeg er der mange aspekter, der lægger op til yderligere analyse (jf. perspektiveringen).

Som Rösing nævner, er det paradoksalt at tale om, at kunne gennemskue det symbolske system. I forsøget på at afvige, og sige at sansning er tættere på noget virkeligt (læs: reelt), er også at anerkende, at man befinder sig i den symbolske orden. Det er den flade, som man kan bevæge sig lineært eller horisontalt henad. For uden sproget, uden den symbolske ordens struktur, ville Nordenhof slet ikke kunne udtrykke, hvordan det forholder sig med dens modsætning. Den symbolske orden er og bliver integreret i alle mennesker. Som Nexø formulerer det, så er den sociale vending i dansk litteratur ikke et spørgsmål om at afvise eller ignorere den sociale orden, men derimod synet på den sociale orden. Det ses tydeligt i sondringen af de tematiske og symbolske sammenfald der er mellem Nordenhof og Andersen, som har helt forskellig udgang. Her kommer spørgsmålet om autofiktion lidt til sin ret: at begge forholder sig til deres respektive, 'virkelige' sociale paradigmer, at de egentlig begge skriver fra det samfund, som de er formet af. Det er vel det, autofiktionsbegrebet kan bruges til; at forstå værket i dets samfundsnormative kontekst, hellere end at prøve at forstå det enkelte individ, som står bag formuleringen af samme. Nordenhof har udtalt, at alle kan skrive en god bog, under den forudsætning at de virkelig sanser og erkender, hvad de sanser. Hun opererer ikke med et privilegeret udsigelsessted, men opfatter nærmere teksten som et område, hvor man kan undersøge (sanser) symptomerne, der viser sig i det omkringværende – og hvordan det omkringværende bliver symptomer som jeget må forholde sig til. Det fremstår som om, at Nordenhof foreslår at man, ved at genskabe erindringen af ex sjippetorvets håndtag, kan ændre den signifié, som håndtaget er blevet pålagt af sproget, altså den symbolske orden. At man ved sansningen, den kropslige, reelle erfaring med tingene, kan ændre sin egen respons på signifiéen, og hermed begynde at erfare den symbolske (sociale) orden på en ny måde, sammenfaldende med det, Nexø beskriver som 'jeget, der på forhånd står udenfor velfærdsstatens ideal om selvrealisering-til-fællesskab'⁶⁰.

⁶⁰ Jf. fodnote 26 og 27

En anden afgørende forskel er, hvordan teksten virker udadtil. Hvor Vita Andersens kredsen om det alment menneskelige efterlader både jeget og læseren i en slags ensom afmagt⁶¹, åbner Nordenhof, med sine konkrete sansninger, for et mellemmenneskeligt felt. Teksten taler (s. 46) til læseren, teksten giver læseren 'gode råd' (s.35), teksten forestiller sig nogle alternativer til den symbolske orden.

PERSPEKTIV

Det ville være nyttigt for analysen at forholde sig til værkernes ironi og humor. Det kunne med fordel diskuteres hvordan visse aspekter af ironien gør værkerne mere sandfærdige og hvorfor.⁶² På samme vis kunne det være givtigt at udfolde jegets ubevidste position yderligere, ved, via Lacan, at forholde sig til værkernes måde at erindre på.

Både Andersen og Nordenhof er blevet sat i sammenhæng med den genre der betegnes kvindelitteratur⁶³. Grundlaget herfor er simpelt: kvindelige forfattere, der skriver om egen krop, køn, seksualitet og sociale plads. At læse værkerne som kvindelitteratur, der kun henvender sig til andre kvinder, og kun siger noget om kvinder, er at formindske værkernes helt åbenlyse potentiale for at udtale sig om den generelle sociale praksis, det er at være menneske. At tale om værkerne som kvindelitteratur kunne udvide denne opgaves påbegyndte læsning via Lacans begreber om de kønnede positioner, og kunne i den henseende være yderst interessant at udfolde, i forlængelse af de begreber der allerede er anvendt her: det sociale jeg og den symbolske orden.

Debatten om den nye digtnings eksistensberettigelse er i det seneste år blevet gjort mere formel efter Marianne Stidsens og Tue Andersen Nexøs hhv. litteratur om samme. De forsøger begge med Villy Sørensen som litteratur- og kulturhistorisk anker, at definere hvad den nye digtning er, og hvorfor den er. Det ville være interessant at inddrage Marianne Stidsens disputats *Den Ny*

⁶¹ Jf. *tryghedsnarkomaners* receptionshistorie, Nexøs udlægning af 1970'er-litteraturen, s. 16, *Vidnesbyrd fra Velfærdsstaten*, Arena Monografi 2016

⁶² Med tanke på Freuds analyse af vitsen og det ubevidste, der ligger bag de to kæder af betydning, som bliver givet i en punchline

⁶³ I samme genre kan nævnes Suzanne Brøgger, Dea Trier Mørch, m.fl.

*Mimesis*⁶⁴, som er fuld af modsvar til den poststrukturalistiske læsning. Hvordan ville Lacans spejlstadie forholde sig til Stidsens (af mange vurderet som reaktionære) moderne litteratursyn? Hvilket jeg ville *Tryghedsnarkomaner og det nemme og det ensomme* afstedkomme i en læsning, der leder efter dannelseslitteratur? (Marianne Stidsen forsvare i sin disputats Villy Sørensens fremstilling af litteratur som det, der overtager der, hvor velfærdsstaten slipper, og går til kamp mod det ”psykotiske” jeg, som står i modsætning til dannelseslitteraturens ’stabile jeg’, som det kulturkonservative drømmer om⁶⁵. I et modsvar kalder Niels Frank Villy Sørensens litteratursyn⁶⁶ for ’kuratisk’⁶⁷, virkelighedsfornægtende, og ignorant overfor den kamp som det ustabile jeg tager op med fremstillingen af virkeligheden.)

Det kunne være interessant at udforske begrebet om performativitet i Nordenhofs værk.

Performativitet er således formuleret af Michael Kallesøe Schmidt i *Dansk Samtidslyrik*⁶⁸ :

”Disse [performative] karakteristika medfører [...] at bloggen kan anskues som en avantgardistisk litteraturform [...] fordi dens tekster forskyder fokus fra værk til proces, integrerer hverdagen i kunsten, er kollektiv og ikke udmønter sig i et sælgeligt produkt”.

Hvad betyder det for afsender-modtagerforholdet at der kan diskuteres med afsender? Hvordan kan det forstås i forhold til psykoanalysesituationen? Det kunne i det hele taget være interessant at undersøge hvilken størrelse modtageren er i Lacaniansk øjemed, og hvor meget koteksten (i Nordenhofs tilfælde) egentlig har at gøre med receptionen af værket og værket selv, når det findes i bogform. Som Michael Kallesøe Schmidt formulerer det, via Eskelinen:

“What is the textual whole (or the literary work) if it can appropriate and mix texts not yet published, cannot be read in its entirety, if only a few of its signifiers can or will be shared by all its readers, or if there’s no clear termination point to its metamorphosis and reading process?”

⁶⁴ Marianne Stidsen, *Den Ny Mimesis – Virkelighedstolkningen i Dansk og Nordisk Litteratur Efter 2. Verdenskrig*, U Press 2015

⁶⁵ Her refereres fra modsvaret af Niels Frank i antologien *’Jeg’ Er Fandme Til! Litteratur Og Identitet til Debat*, U Press 2016

⁶⁶ Jf. Modernismen i den danske litteratur i 1960’erne

⁶⁷ At det med sit sunde, oplyste jeg skulle kunne kurere medborgeren sine neuroser, og at litteratur skulle udspringe af en dannelseslitteratur, funderet i et dannet (sundt, kultiveret) jeg.

⁶⁸ Michael Kallesøe Schmidt, ”Her har i mig – genre og kotekst i Asta Olivia Nordenhofs blog- og bogpoesi”, *Dansk Samtidslyrik*, Aalborgs Universitetsforlag 2015

LITTERATURLISTE

PRIMÆR LITTERATUR

Asta Olivia Nordenhof, *det nemme og det ensomme*, Basilisk 2013

Vita Andersen, *Tryghedsnarkomaner*, Gyldendal 1977

SEKUNDÆR LITTERATUR

Tue Andersen Nexø, *Vidnesbyrd fra Velfærdsstaten*, Arena Monografi 2016

Lilian Munk Rösing, *Vi taler til jer! En udstilling om tiltalen i dansk samtidspoesi*, Albertslund Bibliotek 2015

Lilian Munk Rösing, "Psykoanalyse – Lacans formalisering af Freud", *Poststrukturalistiske Analysestrategier*, Roskilde Universitetsforlag 2014

René Rasmussen, *Lacans fire grundbegreber. En læsning af Jacques Lacan: Psykoanalysens fire grundbegreber Seminar XI*, Forlaget Spring 2009

Slavoj Žižek, *Lacan. The Silent Partners*, Verso 2006

Jacques Lacan, *Écrits – The First Complete Edition In English*, Norton 2005

Jacques Lacan, "Freud's Papers on Technique 1953-1954", *The Seminar of Jacques Lacan, Book 1*. Norton 1991.

Lars Skinnebach, *I morgen findes systemerne igen*, Gyldendal 2004

Ida Marie Nissen, *Skriftens henførelse: en litterær analyse af Marguerite Duras' roman "Le ravisement de Lol V. Stein" – læst i et lacaniansk perspektiv*, PhD. 2014

Ove Kaj Pedersen, *Konkurrencestaten*, Hans Reitzels Forlag 2011

Marianne Stidsen, *Den Ny Mimesis – Virkelighedstolkningen i Dansk og Nordisk Litteratur efter 2. Verdenskrig*, U Press 2015

Niels Frank m.fl., *'Jeg' Er Fandme Til – Litteratur og Identitet Til Debat*, U Press 2016

Michael Kallesøe Schmidt, "Her har i mig – genre og kontekst i Asta Olivia Nordenhofs blog- og bogpoesi", *Dansk Samtidslyrik*, Aalborgs Universitetsforlag 2015